

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történettudományi Doktori Iskola
Modern kori doktori program
Magyarország 16–20. századi eszmetörténete alprogram

Miklós Péter

BALOGH ISTVÁN POLITIKAI PÁLYÁJA

Témavezető:

Dr. habil. Marjanucz László CSc
tanszékvezető egyetemi docens

Szeged

2012

I. A téma jelentősége és historiográfiája

Balogh István életútjáról és politikai pályájáról monografikus igényű feldolgozás még nem készült. Doktori értekezésem célja, hogy – elsősorban levéltári kutatásaim fényében – minél árnyaltabban és részletesebben mutassam be Balogh páter politikai pályáját.

Munkám fókuszában a tevékeny politikai szereplő Balogh páter áll, aki az 1920-as évek közepétől előbb a szegedi várospolitikában, majd 1944-től az országos „nagypolitikában” működött. Politikai karrierje 1951 júniusában ért véget, amikor el kellett hagynia a Budapestet, s országgyűlési képviselői mandátumáról is lemondott. (Emiatt dolgozatomban Balogh fiatalkoráról, illetve életének Kádár-korszakbéli szakaszáról csak röviden írok.)

Balogh páter életútját először Balázs György tekintette át röviden a *Politikuspályák* (Szerk. Sánta Ilona. Budapest, 1984. 233–243.) című kötetben. Szegedi politikai tevékenységéről Ruszoly József írt *Balogh páter szegedi közszerepléséhez* címmel a *Szeged* folyóirat 1997. évi első számában (30–32.), majd ugyanezt publikálta *A Város és polgára* (Szeged, 1999. 138–143.) című könyvében is.

A Huszadik Század Intézet *Korrajz, 2002* című évkönyvében (Budapest, 2004. 96–127.) jelent meg Klettner Csilla *Balogh István páter politikai pályája* című tanulmánya, amelyben a szerző alapos levéltári kutatásai, korabeli hírlapi források, valamint Balogh – a Politikatörténeti Intézet Levéltárában őrzött – emlékezései alapján mutatta be a páter pályáját.

Az 1947–1949-es országgyűlés 2005-ben kiadott almanachja számára (Főszerk. M. Kiss József, Vida István. Budapest, 2005. 30–31.) M. Kiss József és Szabó Róbert foglalta össze – az addigi fontosabb kutatási eredmények fölhasználásával – Balogh István életrajzát.

Haas György *Balogh páter. A huszadik század Fráter Györgye* című száznyolcvan oldal terjedelmű könyve 2010-ben jelent meg. Inkább publicisztikai írás, mint szaktanulmány, s lényegében Klettner Csilla hat évvel korábban közölt eredményeit ismételte meg benne a szerző.

Újabban Pelle János írt Balogh páterről (*Balogh páter, a koalíció „szürke eminenciása”*) a *Valóság* 2011. évi negyedik számában (92–96.), jórészt szintén Klettner korábbi kiváló kutatásaira támaszkodva.

II. A kutatás módszertana és forrásai

Az értekezés összeállítását levéltári és könyvtári kutatómunka előzte meg.

A *Magyar Országos Levéltár* (Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának iratai, Miniszterelnökség iratai. Általános iratok [1944–1945]) dokumentumai és az *Országos Széchényi Könyvtárban* őrzött kéziratok (Magyar Szemle Társaság iratai, Korcsmáros Nándor iratai) tanulmányozása mellett a *Csongrád Megyei Levéltárban* (Szeged város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyvei, Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar iratai, Dugonics Társaság iratai), a *Szeged-Csanádi Püspöki Levéltárban* (a püspöki hivatal iratai: egyházigazgatási iratok, a hagyatékok közül: Balogh István iratai), valamint a *Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárban* (a Magyar Kommunista Párt iratai [1944–1948] és a Szociáldemokrata Párt iratai [1944–1948]) kutattam.

Az *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára* (Balogh István objektum dossziéja, a Mindszenty-ügy vizsgálati dossziéja) és a *Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára* (az Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Rt. iratai, a Kecskeméti Nemzeti Bizottság iratai) kezelésében lévő iratok közül is többet fölhasználtam dolgozatom készítésekor. Fontos forrásom volt Balogh István kéziratosa visszaemlékezése, amely a *Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség* (Budapest, Pannonhalma, Szeged) szegedi szerkesztőségében található (Borovi József [1917–2005] egyháztörténész hagyatékából).

Ezeken kívül számos korabeli hírlapot – többek között az *A Holnap*, a *Délmagyarország*, az *Ellenzék*, a *Hazánk*, a *Kis Újság*, a *Magyar Nemzet*, a *Népszava*, a *Szabad Nép*, a *Szegedi Napló*, a *Szegedi Kis Újság*, a *Vásárhely Népe* és a *Világosság* 1944 és 1949 közötti számaiból – átolvastam, s az azokban szereplő cikkek, publicisztikák, tudósítások adatait beépítettem munkámba.

Dolgozatom elkészítésekor – a Balogh Istvánról alkotott kép árnyalásra – az oral history (elbeszélte történelem) módszerével interjúkat is készítettem olyan személyekkel, akik kapcsolatban voltak vele, illetve személyesen ismerték tevékenységét.

Barlay Ö. Szabolcs (*Kassa, 1919. október 31.) címzetes egyetemi tanár (Eötvös Loránd Tudományegyetem), katolikus pap, egykori ciszterci szerzetes és Paskai László (*Szeged, 1927. május 8.) bíboros, kiérdemesült prímás, esztergomi érsek az 1950–1960-as években állt vele kapcsolatban. Gyulay Endre (*Battonya, 1930. szeptember 17.) kiérdemesült szeged-csanádi püspök a csanádi egyházmegye papjaként ismerte idősebb lelkésztársa működésének körülményeit.

Horváth János (*Cece, 1921. november 7.) közgazdász, politikus – 1945 novemberétől 1947. januári letartóztatásáig kiskazda nemzetgyűlési képviselő –, valamint Kovács K. Zoltán (Magyaróvár, 1924. március 27. – Budapest, 2008. március 6.) agrárszakértő, politikus – 1947 szeptemberétől 1949. februári emigrálásig a Demokrata Néppárt országgyűlési képviselője – Balogh Istvánnal egy időszakban voltak tagjai a magyar törvényhozásnak.

III. Főbb eredmények

Dolgozatomban különböző forrástípusok – központi kormányzati iratok, egyházi levéltári dokumentumok, visszaemlékezések, korabeli sajtótermékek – alapján igyekeztem bemutatni Balogh István (Stájerlak, 1894. március 30. – Budapest, 1976. július 20.) politikai pályáját. Miközben természetesen az életrajzi kereteket és adatokat is ismertettem, munkám fókuszában 1944 decembere és 1951 decembere közötti politikai tevékenysége és 1944 vége és 1947 májusa közötti kormányzati szerepvállalása, illetve ezek előzményeként szegedi éveit álltak.

Szegedi lelkészi és várospolitikai munkásságának ismertetése mutatja, hogy Balogh páter már a Horthy-korszakban aktív közéleti szereplő volt, akinek politikai ambíciói igen hamar megmutatkoztak. Ennek megfelelően minden eszközzel be szeretett volna kerülni a városi törvényhatósági bizottságba, illetve különböző helyi terjesztésű lapok – *Szegedi Hírlap* és *Tanyai Újság* – kiadásával saját tevékenységét és politikai nézeteit osztotta meg a közvéleménnyel. Ezzel nemcsak a társadalmi nyilvánosság számára akart információkat biztosítani, de meghatározó és véleményformáló várospolitikai tényezővé is szeretett volna

válni. Ezen törekvésében pedig nem válogatott a szövetségesekben: segítségét és lapját az 1930-as évek közepén éppúgy fölajánlotta a kormánypártnak, mint az ellenzéki Független Kisgazdapártnak.

Szegeden – még belvárosi segédlelkésként – kapcsolatba került a két világháború közötti politikai rendszer hivatalos ideológiája, a keresztény nemzeti gondolat megalapozóival: Bangha Béla jezsuita páterrel és az akadémikus Szekfű Gyula történészprofesszorral. 1929-ben doktori címet szerzett a szegedi egyetem, amely egyaránt mutatja a doktorátussal járó társadalmi presztízs iránti igényét, illetve tudományos ambícióit. Aligha véletlen, hogy doktori értekezésének szövegezésekor írt levelet Szekfűnek, amelyben az őt Szegeden ért támadásokról tájékoztatta.

Balogh István disszertációjában tizenhatodik század eleji velencei követjelentéseket adott közre magyarul, amelyeket jegyzetekkel és bevezető tanulmánnyal látott el. A *Velencei diplomaták Magyarországról. 1500–1526* című munka időtállóan bizonyult, hiszen a korszakkal foglalkozó kutatók napjainkban is elismeréssel hivatkoznak rá.

Balogh páter az 1930-as–1940-es években Szeged-Alsóközpontra – a mai Mórahalom város – plébánosa volt. A Duna–Tisza-közi Homokhátság tanyavilága lelkészeként egészen más kihívásokkal találkozott, mint a szegedi belvárosban. A levéltárakban fennmaradt iratok tanúsága szerint itt is – mint később szintén, életútja bármely állomásán – legjobb tudása és lehetőségeinek maximális kihasználásával dolgozott. Ebben a közösség szolgálatának eszménye mellett személyes érdekei is szerepet játszottak. Lelkipásztori problémákat – a fiatal jezsuita atyák lelkipásztori ellátásba való bevonásától a tanyavilágban fölbukkanó kisegyházak kérdéséig – akkoriban éppúgy igyekezett megoldani, mint szerepet vállalni a parlamenti választások helyi kampányában, de a szociális igazságtalanságok fölszámolására a polgármesterrel vagy a főispánnal is hajlandó volt vitába szállni a nyilvánosság előtt.

1944 novemberében szinte véletlenül vált az országos politika szereplőjévé. Amikor Szegeden – mint a szovjet megszállás alá került első magyar nagyvárosban – megindult a politikai élet újjászervezése, ő képviselte a Független Kisgazdapártot a pártközi tárgyalásokon, s egykori lapját, a *Délmagyarországot* is a formálódó kormánykoalíció szolgálatába állította. Jó időben volt tehát jó helyen, s 1944 decembere és 1945 áprilisa között nemcsak a kisgazdapárt helyi szervezetének, de a Szegedi Nemzeti Bizottságnak és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak is elnöke volt.

1944 decemberében előbb az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőjévé választották, majd az Ideiglenes Nemzet Kormány miniszterelnöke, dálnoki Miklós Béla mellett vezette a miniszterelnöki hivatalt. Ezt a posztot később Tildy Zoltán és Nagy Ferenc kabinetjében is

betöltötte. A kortársak szerint a kormányban – a talán Nagy Ferenc kivételével nem túl erőskezü miniszterelnökök mellett – jelentős befolyásra tett szert, s az államigazgatásban is pozicionálta saját híveit (például Bojta Bélát, a Népbírószágok Országos Tanácsának elnökét, vagy Pálffy György szegedi főispánt).

Balogh István államtitkárként számos fontos területért felelt. Hozzá tartoztak 1944 végétől 1945 áprilisáig a sajtóügyek és a papírellátás kérdései, amelyek révén a pártvezetők gyakran fordultak hozzá lapengedélyekért, illetve a pártorgánumok számára megfelelő mennyiségű nyomdai papírért. Persze ekkoriban nem feledkezett meg saját újságjainak – *Magyar Nemzet*, *Mai Nap* – papírellátásáról sem. Ezek a lapok – az 1950-es államosításig – végig rendelkezésére álltak. Egyetlen volt a koalíciós évek politikusai közül, akinek nem pártérdekeket, hanem saját érdekeit szolgáló hírlapjai voltak.

A koalíciós évek legelején érdekeltségi körébe tartozott még a szegedi megjelenésű *Délmagyarország* is, amelynek 1944 novembere és 1945 áprilisa között szerkesztőbizottsági tagja is volt, s amelynek hasábjain – államtitkári kinevezése előtt – több politikai tárgyú írása (például a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front alapelveiről vagy a békekötés föltételeiről és körülményeiről) is megjelent.

Balogh páter 1944 végétől 1949 májusáig tagja volt a törvényhozás politikai bizottságának. 1945-ben ő terjesztette elő a testületnek – mint annak titkára – a fölbirtokreform végrehajtásával kapcsolatos azon igényeket, amelyekben a földtulajdonosok politikai (például németellenes és antifasiszta tevékenység) érdemeikre hivatkozva kérték birtokuk megtartását, illetve azok mentesítését a fölbirtokreform végrehajtása során való fölhasználás alól. Ebben a minőségében volt szerepe a veszprémi és a székesfehérvári püspöki uradalom mentesítésének engedélyezésében is.

A miniszterelnöki hivatalt vezető államtitkárként természetesen közbenjárt a katolikus egyház érdekében is a kormánytagoknál: internált, vagy népbírószági eljárásban meghurcolt egyházi személyek ügyét éppúgy képviselte, mint ahogy politikai tanácsokkal segítette a főpapokat. 1944 végétől kezdve igyekezett közvetíteni az újonnan szerveződő állam és a katolikus egyház között. Emiatt voltak konfliktusai is egyházi előljáróival, hiszen a katolikus felsőklérus nem nézte jó szemmel, hogy sürgeti előbb a köztársasági államforma egyházi részről való üdvözlését, később az állam és egyház közötti mielőbbi megegyezést. 1948 nyarára a Balogh páter és a katolikus egyház vezetése közötti konfliktus odáig fajult, hogy püspöke fölfüggesztette papi szolgálatának gyakorlásában.

Balogh István 1947 májusában távozott a miniszterelnökségi államtitkári székéből. Három hónappal később pedig szakított a Független Kisgazdapárttal is – amelynek 1947

elejétől országos főtitkára volt – és új önálló politikai formációt hozott létre, a Független Magyar Demokrata Pártot, amelyet a korabeli köznyelv egyszerűen Balogh Pártnak hívott (ez még a szervezet hivatalos fejléces papírjain is megjelent).

A párt heterogén politikai csoport volt, hiszen frakciójában helyet kapott a szegedi ellenforradalmi kormány volt miniszterelnöke P. Ábrahám Dezső éppúgy, mint a Nemzeti Parasztpárt egykori főtitkára, Kovács Imre (aki a képviselőcsoporton belül a néhány hívéből álló független parasztpártiak csoportját vezette). Az 1947. augusztusi országgyűlési választásokon alig több mint ötszázalékos eredményt elérő, s így a törvényhozásba tizennyolc képviselőt juttató Független Magyar Demokrata Párt frakcióját azonban elsősorban Balogh régi politikai szövetségesei – például Parragi György, Kunszery Gyula, Hegedűs Gyula – alkották.

Balogh pártja keresztény alapokon álló polgári pártként – az 1945-ös Független Kisgazdapárt által képviselt értékek letéteményesként – határozta meg magát. Programjában demokratikus elveket vallott, s sürgette az Apostoli Szentszékkal való diplomáciai kapcsolatok rendezését. Ezek a hangzatos jelszavak ugyan a polgári ellenzéki pártok sorába utalták a Független Magyar Demokrata Pártot, amely azonban 1947 őszétől már – nyíltan vállaltan – „mérésékelt ellenzéki”, illetve „lojális ellenszéki” szerepet játszott. Így Balogh Istvánt és képviselőtársait hamar a kormány támogatói közé sorolta a közvélemény, noha maga Rákosi Mátyás volt az, aki többször hangoztatta, hogy Baloghnak és pártjának nincs helye a koalícióban.

Balogh és szervezte 1949-ban csatlakozott a Magyar Függetlenségi Népfronthoz. A páter ismét országgyűlési mandátumhoz jutott, de tagja lett a kollektív államfői testületnek, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának is. 1950-ben szerepet vállalt a békepapi mozgalom megszervezésében. Politikai pályája 1951 júniusában ért véget, amikor rövid vizsgálati fogság után kitelepítették Budapestről és Kemencére költöztették, ahol formailag helyettes plébánosként szolgált. 1951 júniusában parlamenti képviselői megbízásáról, 1951 decemberében elnöki tanácsi tagságáról mondott le.

Balogh páter alakja a köztudatban a kommunista állammal elvtelenül együttműködő lelkesz jelképévé vált, míg mások – s ő maga is így vélekedett saját magáról – úgy gondolják, politikai pályáján a (kiépülő) kommunista rendszer és a katolikus egyház elvei és elvárásai között próbált egyensúlyozni – több-kevesebb sikerrel.

Tevékenységét egykori politikustársai is eltérően ítélik meg.

Horváth János – aki 1945 novemberétől 1947. januári letartóztatásáig kisgazda nemzetgyűlési képviselő volt – szerint Balogh nem szerette sem a szovjet megszállókat, sem

az egypártrendszer kiépítésére törekvő kommunistákat, de az elsők között látta be, hogy a magyar politikusoknak – ha pozíciójukat meg akarják tartani – nincs más választása, mint a velük való együttműködés. Úgy vélte ugyanis – emlékszik vissza Horváth János –, hogy politikai posztokról jobban lehet képviselni a keresztény egyházak érdekeit és a polgári politika értékeit. Horváth szerint Balogh keresztény és nemzeti elkötelezettségű volt, ám reálpolitikusként alkalmazkodott a körülötte kialakuló helyzethez.

Merőben másként látta Kovács K. Zoltán – 1947 szeptemberétől 1949. februári emigrálásig a Demokrata Néppárt országgyűlési képviselője –, aki fiatal parlamenti képviselőként kifejezetten tartott Balogh pátertől. Az ellenzéki pártok képviselői ugyanis úgy tartották, hogy aki vele barátkozik, vagy szövetkezik, az könnyen bajba kerülhet, s úgy tudták, igazából nem élvezi sem a baloldali, sem az ellenzéki pártok bizalmát, pártját pedig csak az érdekszövetség tartja össze. Kovács K. Zoltán opportunistá, a hatalomért mindenre képes politikusként emlékezett Baloghra, akit ezen tulajdonsága alapján Ortutay Gyulához, illetve Dobi Istvánhoz hasonlított.

Balogh páter érdekes és megkerülhetetlen alakja huszadik századi történelmünknek. Értekezésemben egyházi és politikai pályájának – életének az 1920-as évek végétől 1951-ig tartó periódusa – áttekintésével igyekeztem a róla alkotott – mint láttuk, meglehetősen sematikus – képet árnyalni.

Tény, hogy okos, ravasz és jó helyzetértékelő képességgel megáldott politikus volt, aki a Horthy-korszak kormánypártjával, a koalíciós évek eltérő ideológiai alapállású politikai erőivel és az államszocializmus rendszerének alakítóival is jó kapcsolatot tudott kialakítani. A magyar katolikus egyház vezetése ugyanakkor nem nézte jó szemmel papja állandó simulását az éppen aktuális hatalmi tényezőkhöz, s ezért alapvetően nem támogatta politikai tevékenységét.

Összegezve Balogh István politikai pályáját:

- Szegedi éveiben (1926–1944)
 - tevékeny közéleti és várospolitikai tevékenységet folytatott
 - lapot adott ki (*Szegedi Hírlap, Tanyai Újság, Délmagyarország*)
 - rendezvényeket szervezett (Szegedi Szabadtéri Játékok, Szegedi Hét)

- politikai kapcsolatokat épített a kormánypárt helyi csoportjával éppúgy, mint az ellenzéki Független Kisgazdapárt szegedi vezetőivel
- Államtitkárként (1944–1947)
 - országos politikai karrierjét 1944 decemberében, mint az Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnökségi államtitkára kezdte építeni
 - 1944 decembere és 1945 áprilisa között a sajtóügyeket és a papírgazdálkodás irányította
 - ezzel politikai befolyása növekedett
 - kapcsolatrendszerét a koalíciós pártok vezetőivel ekkor alakította ki
 - a nemzetgyűlés politikai bizottságának titkáráként a fölbirtokreform során az igénybevétel alóli mentesítési ügyek előadója volt
 - ekkor a katolikus egyházi földbirtokok érdekét is képviselte
 - egyházpolitikai kérdésekkel foglalkozott
 - rá akarta bírni a katolikus főpapságot, hogy az új politikai berendezkedést – a koalíciós pártokat, valamint a köztársasági államformát – minél előbb fogadják el és üdvözöljék
 - közbenjárt az üldözött – internált, népbírósi eljárás alá vont stb. – egyháziakért
- Pártelnökként és országgyűlési képviselőként (1947–1951)
 - a kormány lojális ellenzéke volt, s indirekt módon asszisztált a kommunista diktatúra kiépítéséhez
 - emiatt konfliktusba keveredett a konzervatív Mindszenty Józseffel, amelynek eredményeként a papi szolgálatából 1948 és 1951 között fölfüggesztették (ez 1956–1957-ben megisméltódott)
 - sürgette a katolikus egyház és az állam közötti megállapodást

- szervezője és egyik vezetője volt a katolikus papi békemozgalomnak
- politikai karrierjének 1951 júniusában az internálás vetett véget

IV. A szerző a disszertáció témájához kapcsolódó publikációi

Balogh István politikai tevékenységének első évei (1944–1945). Egyháztörténeti Szemle, 5 (2004). 2. sz. 94–102.

Balogh páter, a szeged-alsóközponti plébános (1933–1946). Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 16 (2004). 3–4. sz. 125–154.

A páter és a hírlap. Balogh István politikai pályájának kezdetei és a Délmagyarország. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok – Studia Historica. 10. kötet. Szerk. Zombori István. Szeged, 2007. 167–192.

A páter és a párt. Balogh István és a Független Magyar Demokrata Párt 1947-ben. Szeged, 19 (2007). 9. sz. 2–6.

Balogh István a koalíciós évek forgatagában. Belvedere Meridionale, 19 (2007). 5–8. sz. 27–39.

Balogh István és a sajtóügyek (1944–1945). Belvedere Meridionale, 21 (2009). 3–4. sz. 53–60.

Balogh István és a földreform. Acta Universitatis Scientiarum Szegediensis. Acta Historica. Tomus CXXXIII. Szerk. Marjanucz László. Szeged, 2011. 51–60.

V. A szerző a témakörben tartott előadásai

Balogh István politikai tevékenysége és forrásai (1944–1956)

2007. január 27.

Szeged, Szegedi Akadémiai Bizottság Modern Kori Egyháztörténeti Munkabizottság. Tudományos felolvasóülés.

Balogh István és a sajtóügyek (1944–1945)

2009. november 25.

Szeged, Szegedi Akadémiai Bizottság Modern Kori Egyháztörténeti Munkabizottság. Tudományos felolvasóülés.

Balogh István és a szegedi kisgazdák (1944–1945)

2009. december 4.

Szeged, Móra Ferenc Múzeum. Múzeumi kutatások Csongrád megyében, 2009.

Balogh István és a földreform (1945)

2011. december 7.

Szeged, Szegedi Akadémia Bizottság Modern Kori Egyháztörténeti Munkabizottság. Tudományos felolvasóülés. Állam és egyház kapcsolata a 18–20. századi Magyarországon.